

Porajmos v kontekstu zgodovine preganjanja Romov in Sintov

Okrogla miza

Sodelujejo

dr. Vera Klopčič, dr. Marjan Toš, Haris Tahirović,
mag. Jožek Horvat Muc, Jasmina Ahmetaj

Moderatorica

Petra Jurič

Tkalski prehod 4, Maribor
11. december 2014, ob 10. uri

Častni pokrovitelj

dr. Andrej Fištravec, župan Mestne občine Maribor

Organizator

SINAGOGA
CENTER JUDOVSKÉ KULTURNE
DEDIŠČINE SINAGOGA MARIBOR

Partnerja

Okroglo mizo organiziramo v sklopu projekta *Kamnite solze*, ki ga je v letih 2014–2016 podprla Mednarodna zveza za spomin na holokavst (IHRA).

PONIŽANI, RAZŽALJENI, UMORJENI IN ZAMOLČANI – KAKO DOLGO ŠE?

Dr. Marjan Toš

Romi in Sinti še vedno čakajo na popolno priznanje trpljenja, ki jim ga je povzročil nacistični režim. Uradna Nemčija se je spominu na pobite Rome in Sinte, ki ga označujemo tudi kot »pozabljeni holokavst« ali porajmos, poklonila šele leta 2012. Svet Evrope, ki si že nekaj let prizadeva, da bi 2. avgust postal evropski dan spomina na genocid nad Romi, je leta 2010 v spomin na Rome in Sinte, pobite 2. avgusta 1944 v koncentracijskem taborišču Auschwitz-Birkenau, izdal posebno deklaracijo in v njej zapisal, da »ne smemo dovoliti, da bi boleči spomini zbledeli«. Dolgoletni molk o porajmosu med drugo svetovno vojno ima globoke korenine, ki segajo že v 19. in v začetek 20. stoletja, ko so bili v večini evropskih držav sprejeti zakoni zoper »Cigane« in je pomoč pripadnikom te etnične skupnosti pomenila delovanje zoper zakon. Molk o »ciganskem« trpljenju med vojno se je dodobra razširil še v dolga povojna leta, vse tja do leta 1979. In marsikje še vedno traja, kot da se ne bi sramovali okrvavljenih rok klavcev iz Auschwitza, Jasenovca, Danice pri Koprivnici, Sajmišta. Ali pač?

Med letoma 1939 in 1945 so nacisti pobili skoraj 500.000 Romov, po novejših ocenah celo okoli 600.000. Genocid nad Romi se je začel množično izvajati predvsem po 16. decembru 1942, ko je Henrich Himmler ukazal deportacijo vseh »Ciganov« iz rodu Romov in Sintov, ki so prebivali na območju tretjega rajha. Heinrich Himmler, eden glavnih organizatorjev in izvajalcev nacističnega genocida, šef nacističnih koncentracijskih taborišč in velik borec proti »romski kugi«, si je brez predaha izmišljal protiromske zakone in dekrete za množično uničevanje Romov. 16. decembra 1942 je objavil, da so tudi Romi »zreli« za »Sonderbehandlung«, torej za »posebni tretma«, kar je pomenilo deportacijo v taborišča smrti. Največ jih je končalo v taboriščih Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Chelmo, Jasenovac, Mauthausen, Buchenwald, Dachau in Bergen-Belsen. Romi so v taborišču smrti Auschwitz morali nositi temen trikotnik, na roke pa so jim vtetovirali črko Z. 15. novembra 1943 je Himmler Rome tudi uradno izenačil z Judi in s tem se je začelo »končno reševanje romskega vprašanja«. Ob tem se še vedno pozablja na malo znano zgodovinsko resnico, da se je diskriminiranje Romov (in kasnejši genocid nad njimi) v Nemčiji začelo pred diskriminacijo Judov, pri čemer so se številni diskriminatorni dokumenti sklicevali na »nove znanosti o rasnih značilnostih ljudi in drugih živih bitij«, ki so se v svetu oblikovale v 18. in 19. stoletju. »Tuje krvne vrste v Evropi so samo Judje in Cigani« – kako dolgo še ista načela rasne klasifikacije? Holokavst nad Judi ni vprašljivo zgodovinsko dejstvo, porajmos pa je še vedno pozabljeni holokavst nad Romi.

POMEN UMETNIŠKEGA USTVARJANJA V SOOČANJU PERCEPCIJ O GENOCIDU NAD ROMI

Dr. Vera Klopčič

O Romih se v Evropi v veliko govori in piše, saj v politični, strokovni in akademski sferi potekajo živahne razprave na različnih ravneh. V njih sodelujejo tudi vidni predstavniki romskega naroda. Genocid nad Romi je bil simbolično priznan šele v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja. Spomin na žrtve se obeležuje ob komemoraciji 2. avgusta, ko se spominjamo več kot 3.000 Romov, usmrčenih v Auschwitzu v eni sami noči. Ob tem je treba poudariti, da večina ljudi kljub temu ne pozna dovolj zgodovinskih okoliščin pregona Romov in genocida nad njimi med drugo svetovno vojno, prav tako se ne zavedajo teže povzročene grozote in trpljenja romskih žrtev. Trdožive predstave o Romih kot skupine, ki živi blizu kriminalu, so tudi danes prisotne v številnih evropskih državah in zasidrane v miselnosti sodobne družbe, kažejo pa se v sovražnih in nestrpnih izjavah in v fizičnih napadih na Rome. Spodbujajo jih dediči ideologije o večvrednosti posameznih narodov in ras z ohranjanjem vzorcev, ki so pripeljali do najhujših poglavij novejših zgodovine.

Spomin na zločine v času nacizma se je v romski skupnosti ohranjal zlasti v ustnem izročilu in fragmentarnih pričevanjih ter v glasbi in literaturi. Številni romski umetniki in avtorji iz različnih krajev sveta so se v svojih delih dotaknili grozote genocida, elementarnega strahu, tesnobe, globoke žalosti in prikazali sledi trpljenja med svojimi sonarodnjaki. S svojimi stvaritvami, ki združujejo umetniško vrednost in življenjsko izpovedno moč, so doživljanje velikega trpljenja romskih žrtev prenesli tudi širši javnosti. Tako kot se je v zgodovini romskega naroda zgodilo že večkrat, je ravno umetnost tista dimenzija, ki je zmogla premakniti stereotipni pogled na romsko življenje in vzbuditi zanimanje, empatijo in razumevanje med večinskimi prebivalstvom. Percepcija romskega trpljenja med drugo svetovno vojno, ki se zrcali v filmskem in literarnem ustvarjanju, v glasbi in v umetnosti nasploh, ima izjemno izrazno moč. Nedavno predvajani igrani in dokumentarni filmi o Romih, ki vsebujejo tudi pričevanja in gradivo o romskih žrtvah v drugi svetovni vojni, so doživeli izredno velik odziv. Prav po zaslugi umetnosti se v Evropi lahko začne, sicer z veliko zamudo, avtentični proces refleksije o zatiranju Romov v zgodovini in spodbudi razmislek o soodgovornosti za pasivnost in brezbriznost do pregona in izključevanja romske skupnosti, ki vodi v nadaljevano stigmatizacijo Romov.

Dr. Marjan Toš, doktor zgodovinskih znanosti in višji kustos. Znanstveno se ukvarja s proučevanjem zgodovinskih tem s področja judovstva, s posebnim poudarkom na proučevanju zgodovinskih iztočnic mariborske srednjeveške judovske skupnosti in njenega pomena na širšem območju današnje Slovenije in Srednje Evrope. Predmet njegovega znanstvenega in strokovnega delovanja je tudi proučevanje zgodovine holokavsta in antisemitizma v kontekstu ohranjanja zgodovinskega spomina na slovenske Jude, nekaterih ozadij holokavsta in antisemitizma v Sloveniji, usode preživelih Judov, posledic zaplembe in nacionalizacije judovskega premoženja med drugo svetovno vojno in po njej ter problematiki izrinjanja slovenskih Judov iz javnega, družbenega in zgodovinskega spomina. V zadnjih letih med drugim raziskuje tudi zgodovino porajmosa in usodo Romov in Sintov med drugo svetovno vojno.

Dr. Vera Klopčič, višja znanstvena sodelavka na Inštitutu za narodnostna vprašanja. Ukvarja se z varstvom človekovih pravic in svoboščin ter z manjšinskimi vprašanji tako na nacionalni kot tudi na mednarodni ravni. Kot strokovnjakinja sodeluje v različnih odborih Sveta Evrope in v drugih mednarodnih organizacijah ter v mednarodnih projektih in dejavnostih, ki se ukvarjajo z varstvom narodnih manjšin, varstvom kulturne raznolikosti in nediskriminacije, pa tudi z razvojem mehanizmov za uveljavljanje in spoštovanje kulturne in jezikovne raznolikosti. Je članica Odbora za preučevanje narodnih manjšin, ki deluje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU). Pri svojem delu se poglobljeno posveča zlasti proučevanju poti za izboljšanje položaja Romov in spoznavanju njihove zgodovine in kulture.

Jasmina Ahmetaj, predsednica društva Terne Roma – Mladi Romi. Deluje kot romska aktivistka in zagovornica romske skupnosti, ki si že vrsto let prizadeva za opolnomočenje romske skupnosti. Je častna ambasadorica medkulturnega dialoga mladih. Na osnovnih šolah je tri leta izvajala učno pomoč, kasneje je sodelovala sklopu programa Urbane brazde v skupini za romska vprašanja. Leta 2013 je kot soavtorica z Marto Gregorčič izdala literarni prvenec, fiktivni avtobiografski roman Dekle z bonboni. S svojim delovanjem si prizadeva zlasti romske ženske spodbujati k aktivnejšemu vključevanju v družbo. Njeno življenjsko vodilo je: »Stereotipi izhajajo iz neznanja, iz strahu, kajti v človeški naravi je drugačnost lažje zavračati kakor sprejeti. Naredimo skupaj korak k razumevanju.«

Haris Tahirović, predsednik Zveze romske skupnosti Slovenije Umbrella – Dežnik, predsednik in vodja Romskega informacijskega in znanstvenoraziskovalnega centra Anglunipe Ljubljana ter predstavnik Evropskega foruma za Rome in nomade oziroma popotnike (ERTF). Kot eden vidnejših romskih aktivistov v Sloveniji se že vrsto let zavzema za pravice pripadnikov romske skupnosti in deluje za izboljšanje vsakdanjega življenja, kakovosti izobrazbe ter družbene in politične vloge romske skupnosti v našem prostoru. Svoje poslanstvo uresničuje na različnih področjih, od političnega do medijskega in kulturno-izobraževalnega. Med drugim je član delovne skupine za Rome v mestnem svetu MOL, z ljubljanskim Radiem Študent pa sodeluje kot novinar in moderator oddaj, ki obravnavajo romska vprašanja.

Mag. Jožek Horvat Muc, predsednik Zveze Romov Slovenije in društva Romani Union Murska Sobota. Je eden najbolj prepoznavnih predstavnikov romskih skupnosti v Sloveniji. Deluje kot romski aktivist, pisatelj in romolog oziroma inštruktor za romski jezik, kulturni animator, avtor gledaliških iger, sooblikovalec radijskih oddaj, urednik različnih publikacij itn. Kot član Svetovne romske organizacije in Evropskega romskega foruma pri Svetu Evrope je med drugim sodeloval pri pripravi strategije izobraževanja Romov in standardizaciji romskega jezika v Evropski uniji. S svojim angažiranim delovanjem v romski skupnosti že vrsto let spodbuja večjo kulturno samozavest in odprtost navzven ter se zavzema za boljšo sprejetost Romov v družbi.

Petra Jurič, profesorica hrvaškega, srbskega in makedonskega jezika in književnosti ter absolventka primerjalnega slovanskega jezikoslovja, sodelavka združenja Frekvenca in Centra alternativne in avtonomne produkcije (CAAP) ter predsednica Informacijskega in izobraževalnega društva Mladi info – Slovenija. Je soavtorica Slovensko-romskega slovarja, ki ga je izdalo Združenje Frekvenca; slovar je bil nagrajen z evropskim jezikovnim priznanjem Evropske komisije. Je tudi producentka in vodja projektov. Specializirana je za delo z ranljivimi skupinami po principih antirasističnega socialno-kulturnega dela, s posebnim poudarkom na izvajanju socialno-kulturnih delavnic, učne pomoči za otroke, na vključevanju otrok, učencev in dijakov migrantov v vzgojo in izobraževanje. Deluje tudi kot moderatorica raznovrstnih okroglih miz, predstavitev in zborov ter kot folkloristka, pesnica in borka za pravice zatiranih.